

CRNA GORA JEDNA OD NAJBOLJE ČUVANIH TAJNI EVROPE

Vesna Kilibarda

With the book of Marija Krivokapić and Neil Diamond, Matica Crnogorska continues to enrich its library of publications dealing with the perception of Montenegro and the Montenegrins in certain foreign countries. After the books of Frantisek Sistek *Our brothers from the South: Czech images of Montenegro and the Montenegrins* (2009) and Angeliki Konstantakopulu *Greek images of Montenegro* (2011), comes an interesting and valuable study titled *Montenegro in Anglo-American travel writing and fiction*. At the presentation of the book, Dr Vanja Vukićević Garić spoke about the its content, Prof Dr Marija Krivokapić as one of the authors spoke of the context in which this study was conceived and written, whereas Prof Dr Vesna Kilibarda, who was also the moderator of the presentation, spoke about the importance of researches resulting in studies such as this one.

Knjigom *Crna Gora u angloameričkoj putopisnoj književnosti i beletristici* Marije Krivokapić i Nila Dajmonda Matica crnogorska nastavlja da obogaćuje svoju biblioteku izdanja koja razmatraju recepciju, odnosno prisustvo ili poznavanje Crne Gore i Crnogoraca u pojedinim stranim kulturama. Poslije knjige Františka Šisteka *Naša braća na jugu, češke slike o Crnoj Gori i*

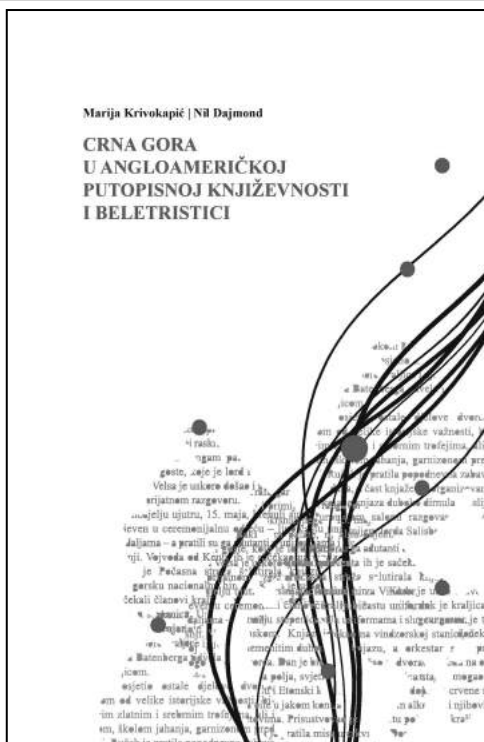
Crnogorcima iz 2009. godine i knjige Angeliki Konstantakopulu pod naslovom *Grčke slike Crne Gore*, objavljene 2011, dobili smo sada zanimljivu i vrijednu studiju pod naslovom *Crna Gora u angloameričkoj putopisnoj književnosti i beletristici*. O sadržaju same knjige govoriće večeras doc dr Vanja Vukićević Garić, a o kontekstu u kome je zamišljena i nastala ova studija njena autorka prof. dr Marija Krivokapić, obje s Filološkog fakulteta u Nikšiću, kao, uostalom, i moja malenkost. U kratkom uvodnom osvrtu željela bih prije svega da se osvrnem na značaj istraživanja koja za rezultat imaju ovakve i slične studije.

Prisustvo ili poznavanje jedne strane kulture – zemlje, naroda, pojedinca – u drugoj, to jest slika koja se o tzv. *Drugom* gradi u literaturi, ostvaruje se na različite načine. Među nekoliko komplementarnih vidova takvih *susreta kultura* s jedne strane stoje prevodi književnih djela, koji su svakako u ovoj razmjeni najzastupljeniji, pa tako i najranije proučavani vid interkulturnih kontakata, i to ne samo u strogo beletrističkom smislu, jer iako je nesporno djelo fikcije, tzv. lijepa književnost nudi čitaocu veoma širok repertoar i stvarnih činjenica i saznanja o kulturološkom kontekstu kome pripada (jezičkom, istorijskom, društvenom, geografskom, psihološkom ili mentalitetskom itd). S druge strane, međusobno manje poznate zemlje i kulture upoznavale su se vrlo često kroz putopise, odnosno retrospektivni opis direktnog ličnog iskustva onih autora koji su bili u prilici da ih posjete i neposredno upoznaju. Putopisi su se svrstali u bitne teme komparativnih, preciznije imagoloških studija, postavljajući u fokus pažnje pitanje „kako vidimo strane zemlje“. Konačno, u ovoj najjednostavnijoj podjeli, tu su i polufiktivna djela u kojima autor u proizvodima svoje spisateljske mašte postojeće knjiško znanje o određenoj zemlji i narodu, bilo da je riječ o naučnim, često istoriografskim tekstovima ili o beletristici, kombinuje s neposrednim iskustvom, svojim ili tuđim. Ova tri suštinska aspekta interkulture razmjene i u sadržinskom i u formalnom pogledu mogu biti veoma

raznovrsna. A svaki od njih može, mada i ne mora, da garantuje preciznost i tačnost navoda, izostanak ili prenošenje davno usađenih stereotipnih predstava, potcjenjivački i pun predrasuda ili glorifikatorski i panegirički odnos prema zemlji i narodu o kojima se piše.

Što se Crne Gore tiče, poznavanje stranih literatura i kultura predmet je sporadičnog, na žalost ne i sistematskog projekatskog istraživanja i to tek u novije vrijeme, u posljednjih najviše tridesetak godina. Prve takve studije bavile su se prisustvom pojedinih stranih književnosti u Crnoj Gori, dakle, autora i djela prevedenih, objavljivanih i komentarisanih u najstarijim crnogorskim monografskim i periodičnim publikacijama. Bilo je zanimljivo ali i važno otkriti ko su bili i kom kulturnom kontekstu su pripadali poznavaoци stranih jezika i poklonici strane beletrističke, naučne i popularne literature, posebno u tada vrlo skromno izučavanom razdoblju razvoja crnogorske prosvjete i kulture, omeđenom godinom 1835, kad iz Njegoševе štamparije izlaze prve crnogorske knjige i časopisi, i 1918, kad Crna Gora nestaje sa političke mape Evrope kao samostalna država.

U poređenju s ovom građom, koja je faktički bila u potpunosti dostupna isključivo u Crnoj Gori, traganje za prisustvom

crnogorskih tema u evropskom i širem kulturnom kontekstu predstavlja mnogo zahtjevniji posao. Na ruku ovakvim istraživanjima ne ide činjenica da u Crnoj Gori postoji vrlo skroman broj stručnjaka specijalizovanih za ovakva istraživanja, da su destinacije na kojima bi trebalo istraživati prilično udaljene, što, pored ostalog, podrazumijeva i značajna finansijska sredstva, i da se samo manji dio ove građe može pretraživati putem interneta, čak i kad su u pitanju najrazvijenije zemlje. Stoga za sada imamo vrlo skroman broj studija koje se ovim temama bave, posebno ukoliko pretenduju na veću hronološku obuhvatnost. Među njima je i knjiga Marije Krivokapić i Nila Dajmonda u čiji hronološki raspon ulaze čitav 19. i 20. vijek kao i početak novog milenijuma.

Studija prati, to jest prikazuje prve susrete Engleza s Crnom Gorom u Boki Kotorskoj, u vrijeme Napoleonovih osvajanja na Jadranu, preko prvog posjetioca Cetinja u vrijeme vladike Petra I, lorda Vilijama Barneta 1829. godine, do brojnih Engleza koji su se susretali s Njegošem (Mitford, Lejard, Vilkonson, Pejton, Lam, Vinington-Ingram, Frejzer) i koji su svoje utiske i sjećanja na njega i tadašnju Crnu Goru objavljivali kako za života crnogorskog pjesnika i vladike, tako i kasnije, pridruživši se čitavoj plejadi stranih putnika koji su, zahvaljujući fami koju je ovaj neobični vladar malog naroda stekao i izvan granica svoje zemlje, dolazili da ga posjete, upoznaju i opišu.

U drugoj polovini 19. vijeka studija se bavi zapisima engleskih putnika – to su Đorđina Mekenzi, Adelina Polina Irbi i vikontica Stangford – koje su, umjesto klasične putanje *Grand Toura*, to jest zemalja antičke kulture, odabrale da običu manje poznati Istok, Balkan, pa tako i Crnu Goru. Još nekoliko engleskih putnika (Denton, Mejhju) boraviće u Crnoj Gori u decenijama koje su prethodile posjeti crnogorskog knjaza Nikole engleskoj kraljici Viktoriji u Vindzoru 1898. godine, a koja će označiti vrhunac veza male kneževine s moćnom britanskom imperijom, čiji su uspon obilježili napisi i govori utica-

jnog engleskog političara, lorda Vilijama Gledstona, inspirišući i već slavnog engleskog pjesnika Alfreda Tenisona da ispjeva čuveni sonet Crnoj Gori.

Na početku 20. vijeka Crnom Gorom putuje umjetnica i antropološkinja Meri Idit Daram, kao i član Kraljevskog geografskog društva Heri de Vint, potom dvojica putnika, Vajon i Prans, koji će Crnu Goru detaljno opisati na preko 300 strana svoje zajedničke knjige. Nakon što je 1910. postala kraljevina, Crnu Goru posjećuje Roj Trevor, a u to vrijeme bilježi se i pojava jednog djela fikcije, irskog autora Brema Stoukera, koji u Crnoj Gori nije nikad boravio već se u svom romanu koristio raspoloživom putopisnom i istoriografskom literaturom. Džoš Keri, pripadnik jedne irske aristokratske porodice i budući pisac, nakon što se kao volonter pridružio britanskom Crvenom krstu, ostavio je dirljivo svjedočanstvo o Crnoj Gori iz vremena Prvog balkanskog rata i osvajanja Skadra u svojoj putopisnoj knjizi *Sjećanje na Bobote* objavljenoj posthumno, tek 1964. godine, dok će svoje putopisne zapise iz godina Prvog svjetskog rata ostaviti i talentovani par Džan i Kora Gordon.

Poslije 1918. godine Crnu Goru su posjetila dva ugledna čovjeka od pera, britanski pisac Džordž Bernard Šo (1929) i američki helenist Milman Peri koji je tadašnjom Jugoslavijom putovao 1834. i 1835. godine. i koji je, zahvaljujući susretu s narodnim pjevačem Avdom Međedovićem u Bijelom Polju, uspio da poslije više od dva vijeka „zatvori“ u nauci tzv. homersko pitanje. Tih tridesetih godina Jugoslavijom putuje i engleska novinarka i spisateljica Rebeka Vest koja priču o ovom putovanju u svojoj knjizi *Crno jagnje i sivi soko* završava opisom utisaka iz Crne Gore, insistirajući i na posebnosti crnogorskog identiteta zasnovanog na specifičnoj simbiozi crkve i države od kraja 17. vijeka.

Prema podacima iz studije o kojoj večeras govorimo u drugoj polovini 20. vijeka o Crnoj Gori nije puno pisano jer zemlja nije više bila politički interesantna, privukla je pažnju tek nekoliko

kosmopolita i svjetskih avanturista, a neke od njihovih knjiga su u socijalističkoj Jugoslaviji i zabranjivane. To su godine kada Crna Gora, najviše zahvaljujući Lovćen filmu iz Budve, postaje često korišćeni pejzaž svjetske kinematografije. Ili domovina ekscentričnog detektiva Nera Vulfa, junaka 33 romana i 39 pripovjedaka napisanih od tridesetih do sedamdesetih godina 20. vijeka, u kojima je njihov autor, američki pisac Reks Staut, uspio da amalgamiše američki policijski roman i englesku krimi priču. Popularnost ovog lika dokazuje i činjenica da je postao junak djela i nekih drugih autora, ne samo angloameričkih, nego i italijanskih. Staut nije nikad bio u Crnoj Gori, a o njoj se obavijestio iz memoara jednog američkog imigranta iz naših krajeva. Posljednja decenija 20. vijeka fokusirala je pažnju strane čitalačke i filmske publike prije svega na one krajeve bivše Jugoslavije u kojima su vođeni krvavi ratovi, pa je Crna Gora u poređenju s tim ostala uglavnom zaboravljena. Godine 1998, nezvezano za aktuelnu situaciju, pojavio se roman američkog pisca Starlinga Lorensa pod naslovom *Crna Gora*, vremenski situiran u period na razmeđu 19. i 20 vijeka, a tematski postavljen kao špijunska fantazija.

Knjiga se završava prikazom najsvježijih pomena Crne Gore u djelima angloameričkih autora od početka 21. vijeka, koji, naročito poslije obnove crnogorske nezavisnosti 2006, ovu zemlju predstavljaju kao „otkriće“, „jednu od najbolje očuvanih tajni Evrope“, „planinsko kraljevstvo“ – da pomenem samo neke od danas uobičajenih atributa ili sintagmi koje fokus pažnje sa istorijske i junačke prošlosti premještaju na geografske neobičnosti i prirodne ljepote predjela ove zemlje. Crna Gora se sada medijski promovise kao velika evropska turistička destinacija i izazovna tačka na maršrutama svjetskog džet seta, a isto tako, s puno sofisticiranog humora, podsjeća se i npr. na crnogorsko porijeklo vještih kradljivaca dijamanta iz grupe Pink Panther.